

Streszczenie raportu

Zdolność polskich i rumuńskich interesariuszy do zapewnienia wsparcia ukraińskim uchodźcom z niepełnosprawnościami w obszarach metropolitalnych Warszawy i Bukaresztu.

Autorzy:

Monika Nowicka, Alexandra Deliu, Magd(lena) Szarota, Bogdan Voicu

Celem projektu było zdiagnozowanie i zrozumienie sytuacji oraz rodzaju pomocy udzielanej uchodźcom z niepełnosprawnościami na przykładzie ukraińskich uchodźców wojennych. Nasze badania opierały się na podejściu naukowym, które czerpało inspirację z koncepcji „pola organizacyjnego” jako jednostki analizy. Oznacza to, że skupiliśmy się na osobach i organizacjach, które zapewniają pomoc uchodźcom z niepełnosprawnościami.

Naszym celem badawczym było przyczynienie się do poprawy organizacji wsparcia dla uchodźców z niepełnosprawnościami poprzez gromadzenie i dzielenie się wynikami przeprowadzonych badań oraz identyfikowanie możliwości ulepszenia rozwiązań stosowanych przez organizacje pomagające uchodźcom z niepełnosprawnościami. Chcieliśmy osiągnąć cele zarówno naukowe, jak i społeczne, aby nasze wyniki miały wymierny wpływ na sposób organizowania pomocy. Proponujemy koncepcyjne połączenie studiów nad migracjami i nad niepełnosprawnością, co wciąż jest dość rzadkie w obu dziedzinach. Aby trafnie zdiagnozować sytuację, przeprowadziliśmy kompleksowe badanie partycypacyjne, które obejmowało analizę dokumentów, ekspertyzy prawne, wywiady grupowe oraz 41 wywiadów indywidualnych z kluczowymi dla badanego tematu aktorami społecznymi. Dane empiryczne wykorzystane w niniejszej analizie zostały zebrane w ramach ww. projektu, w okresie od lipca do grudnia 2023 r., w dwóch lokalizacjach badawczych: Warszawie i Bukareszcie. Pogłębiło to naszą wiedzę socjologiczną i pozwoliło na sformułowanie wniosków i praktycznych wskazówek dotyczących realnej pomocy uchodźcom z niepełnosprawnościami.

Projekt był realizowany przez Collegium Civitas w Warszawie we współpracy z Instytutem Badań nad Jakością Życia Rumuńskiej Akademii Nauk. Współpraca ta pozwoliła nam zwiększyć nasze możliwości badawcze i porównać działania interesariuszy w obszarach metropolitalnych Warszawy i Bukaresztu w zakresie wsparcia wojennych uchodźców z niepełnosprawnościami.

Przedstawione poniżej wnioski i praktyczne wskazówki zostały opracowane na podstawie zebranego materiału badawczego, i opierają się na doświadczeniach osób, które wzięły udział w projekcie. Jednak biorąc pod uwagę działania i zaangażowanie badanych, uważamy, że może to być dobry punkt wyjścia do zbudowania bazy wiedzy na temat pomocy uchodźcom z niepełnosprawnościami (RwD) w krajach, w których występuje napływ uchodźców. Pełen raport i jak jego streszczenie są skierowane do różnych interesariuszy, którzy są lub będą zaangażowani we wspieranie uchodźców z niepełnosprawnościami:

- Agencji i instytucji publicznych, w tym rządowych i samorządowych.
- Organizacji i grup społeczeństwa obywatelskiego, które zapewniają wsparcie uchodźcom: organizacje pozarządowe, grupy społecznościowe, wolontariusze.
- Grupy rzeczniczych (advocacy): osoby i organizacje opowiadające się za prawami osób niepełnosprawnych i włączeniem uchodźców.

KLUCZOWE WNIOSKI I PRAKTYCZNE WSKAZÓWKI

- 1. Napływ uchodźców:** Wiosną 2022 r. Polska i Rumunia przyjęły ukraińskich uchodźców wojennych. Interesariusze państwowi i społeczeństwa obywatelskiego nie spodziewali się tak dużej liczby uchodźców z różnymi formami niepełnosprawności.
- 2. Reakcja społeczeństwa obywatelskiego:** Mimo że społeczeństwo obywatelskie w obu krajach nie było przygotowane, zareagowało natychmiast. Organizacje pozarządowe i osoby prywatne podjęły działania, nie czekając na interwencję rządu. Entuzjazm i intensywne mobilizacja społeczna przyciągnęła zasoby od darczyńców, w tym darczyńców międzynarodowych.
- 3. Pomoc wstępna i integracyjna:** Większość pomocy wstępnej została udzielona w strefach przygranicznych, kiedy uchodźcy przedostali się do krajów przyjmujących. Aktorzy zaangażowani w pomoc najpierw skupiali się na recepcji, dopiero w kolejnej fazie na integracji. W dużo mniejszym stopniu badani brali udział w działaniach ewakuacyjnych. Pomoc wstępna obejmowała wydawanie sprzętu koniecznego do poruszania się, pomoc w zapewnieniu dostępu do lekarstw. W dalszej kolejności pomagano w znalezieniu mieszkania, organizowaniu wizyt lekarskich, uzyskaniu zaświadczenia o niepełnosprawności, umawianiu rehabilitacji, diagnostyce i wielu innych.
- 4. Wyzwania i wypalenie zawodowe:** Organizacje stanęły w obliczu wielu wyzwań podczas pierwszych intensywnych tygodni pomocy. Pracownicy i wolontariusze doświadczyli wypalenia zawodowego i emocjonalnego. Stało się tak ponieważ organizacje nie miały wystarczającej liczby pracowników a bardzo wiele osób potrzebowało pomocy. Z czasem organizacje zaczęły zatrudniać nowe osoby i sytuacja uległa unormowaniu.
- 5. Współpraca:** Skuteczna współpraca między zainteresowanymi stronami miała kluczowe znaczenie. Sieci, zarówno osobiste, jak i zawodowe, pomogły w skierowaniu klientów/beneficjentów do organizacji i instytucji, w których mogli uzyskać potrzebną pomoc. Dzięki temu pomoc mogła być szybsza i bardziej efektywna.
- 6. Komunikacja:** Aby komunikacja była skuteczna, musi wykorzystywać kanały komunikacji, które są powszechnie używane przez grupę docelową. Dostawcy usług muszą pamiętać, że kanały, które są powszechnie używane w krajach przyjmujących, nie muszą być tymi, z których korzystają beneficjenci. Inną rzeczą jest to, że dostawcy usług muszą jasno określić zakres oferowanej pomocy i warunki, w jakich ją realizują. Pozwoli to uniknąć wielu nieporozumień.
- 7. Rozwiązania dla uchodźców z niepełnosprawnościami:** Organizacje pozarządowe opracowały różne rozwiązania, w tym dwujęzyczne infolinie, linie wideo dla osób niesłyszących oraz centra informacyjne w miejscach często odwiedzanych przez uchodźców. Zatrudniano także asystentów, którzy pomagali w załatwianiu różnych

spraw. Docelowe działania powinny prowadzić do maksymalnej samodzielności danej osoby. Znalezienie pracy jest jednym z podstawowych aspektów procesu integracji. Ważne jest, aby osoby pełnosprawne i niepełnosprawne mogły pracować. Nawet jeśli dana osoba była zamożna w kraju ojczystym, nie oznacza to, że może utrzymać swój status finansowy w kraju przyjmującym.

- 8. Unikanie tworzenia gett wsparcia:** Pomoc powinna być kierowana do wszystkich klientów, którzy jej potrzebują, niezależnie od tego, skąd pochodzą. Jeśli organizujesz pobyty wytnieniowe, rób to dla wszystkich potrzebujących: uwzględnij kraj przyjmujący i rodziny uchodźców, a także staraj się uwzględniać osoby niepełnosprawne, jak również osoby bez niepełnosprawności.
- 9. Niezaspokojone potrzeby:** Wiele potrzeb uchodźców z niepełnosprawnościami i pozostaje niezaspokojonych. Do głównych przyczyn można zaliczyć brak procedur i długoterminowego finansowania, zwłaszcza w zakresie wsparcia zdrowotnego osób z niepełnosprawnościami.
- 10. Wsparcie psychologiczne:** Brakuje specjalistów władających językiem ojczystym uchodźców, zwłaszcza w zakresie wsparcia psychologicznego. Brak odpowiednich, dostosowanych kulturowo narzędzi diagnostycznych utrudnia trafną diagnozę psychiatryczną osób z różnych środowisk kulturowych. Terapia psychiatryczna wymaga wielu sesji, co podkreśla potrzebę wsparcia finansowego, zwłaszcza że uchodźcy często korzystają z pomocy prywatnych lekarzy. Wsparcie psychologiczne potrzebne jest także pracownikom organizacji, aby pomóc im uporać się z (emocjonalnymi) trudnościami wynikającymi z konieczności świadczenia usług nowej kategorii beneficjentów, z doświadczeniami odmiennymi od tego, do czego przyzwyczajeni są usługodawcy w Polsce i Rumunii.
- 11. Dostępność i dostosowanie:** Miejsca recepcji i pobytu długoterminowego muszą być dostosowane do ograniczeń ruchowych osób i potrzeb z niepełnosprawnościami. W wielu przypadkach brak dostępności był jedną z kluczowych barier, na jakie napotykali uchodźcy z niepełnosprawnościami. Miejsca recepcji były także nieprzystosowane do potrzeb osób neurowrażliwych i niesamodzielnymi (przykutych do łóżka).
- 12. Współpraca transnarodowa:** Współpraca ponad granicami była niezbędna, zwłaszcza w przypadku ewakuacji ze stref konfliktów.
- 13. Rola imigrantów:** Imigranci w społeczeństwach przyjmujących odegrali kluczową rolę, tworząc więzi z uchodźcami, służąc jako wzorce do naśladowania i pośrednicząc w wyjaśnianiu różnic kulturowych.
- 14. Rozwiązania strukturalne:** Instytucje i organizacje wspierające wymagają dobrze ustrukturyzowanych rozwiązań zakorzenionych w politykach migracyjnych i integracyjnych, aby zapewnić skuteczne działania długoterminowe. Kraje przyjmujące muszą opracować długoterminowe rozwiązania legislacyjne i polityki, aby każdy rodzaj uchodźców mógł opracować swoje strategie życiowe w perspektywie długoterminowej. Życie w tymczasowości nie jest dobre ani dla uchodźców, ani dla społeczeństwa przyjmującego.

- 15. Jakość usług:** Poprawa jakości usług świadczonych obywatelom znajdującym się w trudnej sytuacji przynosi korzyści zarówno uchodźcom, jak i lokalnej ludności.
- 16. Edukacja:** Edukacja ukraińskich dzieci uchodźczych jest jednym z najbardziej palących problemów w krajach przyjmujących. Niektóre dzieci pozostają poza systemem edukacji od dłuższego czasu. Niektóre dzieci niepełnosprawne nigdy nie uczęszczały do szkoły. Jeśli szkoły mają przyjąć wszystkie ukraińskie dzieci, potrzebują dalszego wsparcia ze strony państw. Innym problemem są dzieci, które na Ukrainie są dorosłe, ale zgodnie z prawem krajów przyjmujących są niepełnoletnie, ich sytuacja wymaga szczególnej uwagi.
- 17. Planowanie awaryjne:** Posiadanie planu awaryjnego i mechanizmów wczesnego reagowania ma kluczowe znaczenie podczas kryzysów humanitarnych. Zapobiega ono chaotycznym działaniom oraz zmniejsza obciążenie osób pomagających.
- 18. Cierpliwość i czas:** Czas jest po stronie uchodźców i dostawców usług. Obie strony muszą rozpoznać i zdefiniować nową sytuację, w której się znajdują, a następnie mogą się dostosować i szukać rozwiązań. Uchodźcy potrzebują również czasu, aby dojść do siebie po traumatycznych doświadczeniach
- 19. Uczenie się organizacyjne:** Przejście przez takie doświadczenia przyczynia się do opracowania planów na przyszłość i zwiększenia możliwości interwencji zarówno organizacji publicznych, jak i placówek pozarządowych, które zdobyły cenną wiedzę specjalistyczną. Wiedza ta powinna być wykorzystana do stworzenia odpowiednich regulacji i procedur.
- 20. Elastyczność:** Elastyczność organizacji pozarządowych umożliwiła natychmiastową pomoc. Jednak cena, jaką zapłacili pracownicy organizacji pozarządowych, była wysoka. System pomocy humanitarnej nie może opierać się wyłącznie na organizacjach pozarządowych.
- 21. Wyzwania stojące przed organizacjami pozarządowymi:** Szybki rozwój prowadzi do zmian w strukturach wewnętrznych, komunikacji i działaniach zarządczych organizacji. Znalezienie odpowiednich specjalistów okazało się trudne: umiejętności językowe mają kluczowe znaczenie dla pracowników mających bezpośredni kontakt z beneficjentami, a często ich brakuje. Organizacje pozarządowe doświadczają tymczasowości i niepewności ze względu na fakt, iż głównym źródłem finansowania są fundusze skierowane na pomoc tylko uchodźcom z Ukrainy. Po szybkim wzroście może z czasem nastąpić gwałtowne kurczenie się, co może postawić organizację przed nowymi wyzwaniami.

INFORMACJA O INSTYTUCJACH REALIZUJĄCYCH PROJEKT

Collegium Civitas (CC) jest niepubliczną uczelnią wyższą specjalizującą się w naukach społecznych, w szczególności naukach socjologicznych i o polityce, medioznawstwie, naukach o bezpieczeństwie, stosunkach międzynarodowych i zarządzaniu. Uczelnia powstała w 1997 r. w Warszawie pod patronatem pięciu instytutów PAN. Od ponad dekady posiada uprawnienia do nadawania doktoratu w zakresie nauk socjologicznych, a od 2022 r. do doktoratu i habilitacji w zakresie nauk socjologicznych i nauk o polityce. Wysoką pozycję w tym obszarze zapewnia wielu wykładowców z renomowanych światowych uniwersytetów, wymiana studencka z uczelniami z całego świata oraz szeroka oferta studiów w języku angielskim. Uczelnia należy do czołówki szkół wyższych w Polsce pod względem stopnia umiędzynarodowienia studentów.

W Collegium Civitas działają trzy instytuty naukowe: Instytut Socjologii, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych oraz Instytut Zarządzania. Ponadto wiele działań badawczych i edukacyjnych prowadzonych jest w centrach badawczych: Obserwatorium Cywilizacji Cyfrowej, Centrum Interwencji Socjologicznych, Centrum Badań nad Ryzykami Społecznymi i Gospodarczymi, Centrum Polityk Publicznych oraz nowo powstałym Centrum Praw Człowieka.

Collegium Civitas prowadzi międzysektorowe programy i projekty badawcze w ramach partnerstw międzynarodowych oraz we współpracy z lokalnymi i krajowymi organizacjami pozarządowymi.

The Research Institute for Quality of Life (ICCV, www.iccv.ro) wyróżnia się jako wybitny instytut badawczy specjalizujący się w badaniach prowadzonych w obszarach jakości życia i polityki społecznej. ICCV, który jest zrzeszony w sieci badawczej Akademii Rumuńskiej, od chwili swojego powstania w 1990 roku jest istotną częścią rumuńskiego środowiska naukowego. ICCV łączy bogatą tradycję badań społecznych ze współczesną perspektywą, angażując się zarówno w badania podstawowe, jak i stosowane.

INFORMACJA O FINANSOWANIU:

Badanie było realizowane w ramach projektu „Zwiększenie zdolności polskich i rumuńskich interesariuszy do zapewnienia wsparcia ukraińskim uchodźcom z niepełnosprawnościami w obszarach metropolitalnych Warszawy i Bukaresztu” finansowanego ze środków **Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej** w ramach konkursu „Granty interwencyjne”, BPN/GIN/2022/1/00102/U/00001

Rekomendowany sposób cytowania: Monika Nowicka, Alexandra Deliu, Magda Szarota, Bogdan Voicu, 2024. Streszczenie raportu „Zdolność polskich i rumuńskich interesariuszy do zapewnienia wsparcia ukraińskim uchodźcom z niepełnosprawnościami w obszarach metropolitalnych Warszawy i Bukaresztu”, Projekt UNRF, Warszawa: Collegium Civitas, 10.6084/m9.figshare.27161514

POZOSTAŁE OPRACOWANIA POWSTAŁE W RAMACH PROJEKTU UNRF:

1. Zestaw narzędzi do świadczenia usług wspierających uchodźców wojennych z niepełnosprawnościami, Projekt UNRF, Warszawa: Collegium Civitas, <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.27311562>
2. The capacity of Polish and Romanian stakeholders to provide support to Ukrainian refugees with disabilities in the metropolitan areas of Warsaw and Bucharest, UNRF Project, Warsaw: Collegium Civitas, <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.26590963> - raport w języku angielskim
3. Toolkit for service provision supporting war refugees with disabilities, UNRF Project, Warsaw: Collegium Civitas, <https://doi.org/10.7910/DVN/BMGXBR> – dodatek do raportu w języku angielskim zawierający dobre praktyki i opisy przypadków